

การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎก
โบราณอักษรขอมคัมภีร์มัชฌิมนิกาย
ที่พบในประเทศไทยและกัมพูชา

Comparison of the Khom Script Manuscripts
of the *Majjhimanikāya* Found in
Thailand and Cambodia

สุชาดา ศรีเศรษฐวรกุล

Suchada SRISETHAWORAKUL

ศูนย์ศึกษาคัมภีร์โบราณ โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ DCI
Center for the Study of Ancient Manuscripts, DTP, DCI, Thailand

ตอบรับบทความ (Received) : 2 ธ.ค. 2563

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 30 ธ.ค. 2563

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 17 ธ.ค. 2563

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 28 ม.ค. 2564

การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎก ใบลานอักษรขอมคัมภีร์มัชฌิมนิกาย ที่พบในประเทศไทยและกัมพูชา

สุชาดา ศรีเศรษฐวรกุล

บทคัดย่อ

คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานบาลี มีการจารึกสืบทอดกันมาเป็น 4 สายจาริตใหญ่ คือ สายอักษรสิงหล (ในศรีลังกา) สายอักษรพม่า สายอักษรขอม (ในไทยและกัมพูชา) และสายอักษรธรรม (ในล้านนา ล้านช้างและภาคอีสานของไทย) คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานบาลีในไทย ตั้งแต่โบราณจารึกด้วยอักษรขอมเป็นหลัก เนื่องจากถือกันว่าเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่จะศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกรวมถึงอรรถกถาฎีกา จึงต้องศึกษาอักษรขอมก่อน จึงเกิดเป็นประเด็นปัญหาขึ้นว่า คัมภีร์ใบลานบาลีอักษรขอมที่พบในประเทศไทยและที่พบในประเทศกัมพูชา สืบมาจากสายเดียวกันหรือแยกสายกันมาเพียงแต่ใช้ตัวอักษรเหมือนกัน และในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับวิชาการที่เนื้อหา มีความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการตรวจชำระด้วยการเปรียบเทียบเนื้อหาจากคัมภีร์ใบลานบาลีทั้ง 4 สายจาริตนั้นฐานข้อมูลคัมภีร์สายจาริตอักษรขอมจำเป็นต้องใช้คัมภีร์ใบลานจากประเทศกัมพูชาด้วยหรือไม่ หรือใช้

คัมภีร์ไบลานอักษรขอมจากประเทศไทยก็เพียงพอ

ดังนั้น บทความวิจัยนี้ จึงได้ศึกษาวิจัยเนื้อหาคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มूलปณณาสกั เริ่มตั้งแต่ช่วงท้ายของมหาสีหนาทสูตรจนถึงช่วงท้ายของอนุमानสูตร โดยใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกไบลานอักษรขอมที่พบในประเทศไทยจากวัดพนัญเชิงและหอสมุดแห่งชาติ จำนวนรวม 5 ฉบับ เปรียบเทียบคัมภีร์พระไตรปิฎกไบลานอักษรขอมจากวัดศาลาवन กรุงเทพมหานคร ประเทศกัมพูชาจำนวน 1 ฉบับ เพื่อสืบหาร่องรอยการ สืบทอดของคัมภีร์จากทั้งสองประเทศ

ผลการศึกษาบ่งชี้ว่า คัมภีร์ไบลานที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบจาก ประเทศไทยและประเทศกัมพูชานั้น มีร่องรอยการสืบทอดที่ใกล้เคียงกัน และแม้ว่าจะมีข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ใช่ความแตกต่างที่มีนัย สำคัญ ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้ทำการศึกษาวิจัยจาก เอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จึงอาจสรุปได้ว่า คัมภีร์พระไตรปิฎก ไบลานบาลีของทั้งสองประเทศมีอิทธิพลต่อกันมาอย่างยาวนาน และ มีความเป็นไปได้มากกว่ามาจากสายสืบทอดเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ดังนั้นการใช้คัมภีร์ไบลานอักษรขอมจากประเทศไทยเป็นหลัก ก็นับว่า เพียงพอแล้วสำหรับการตรวจชำระและจัดสร้างพระไตรปิฎกฉบับ วิชาการ

คำสำคัญ : พระไตรปิฎก คัมภีร์มัชฌิมนิกาย คัมภีร์บาลี คัมภีร์ไบลาน
อักษรขอม

Comparison of the Khom Script Manuscripts of the *Majjhimanikāya* Found in Thailand and Cambodia

Suchada SRISSETHAWORAKUL

Abstract

The Pāli canon palm-leaf manuscripts have four main lineages: Sinhalese, Burmese, Khom and Tham (which have been found in area of previous Lan Na, Lan Chang such as Northeastern Thailand and Laos). The Khom script is a script for inscribing the Pāli canon in palm-leaf manuscripts for centuries, especially in Siam (Thailand) and Khmer (Cambodia). It is unclear whether Khom manuscripts found in both countries belong to the same lineage and whether they have any significant differences. Moreover, our basic question is whether we need make use of Khom manuscripts from both countries for creating a database of palm-leaf manuscripts to produce a critical edition of the Pāli canon.

In this paper, a portion of the Mūlapaṇṇāsa of the

Majjhimanikāya will be focused for a comparative study of the Khom script manuscripts found in both countries. Five sets of Khom script manuscript of the Pāli Canon from Thailand and one set from Cambodia are selected as research materials. Based on the palm-leaf Manuscript found in Cambodia, the area of comparison will be focused on the Sīhanādavagga of the Mūlapaṇḍāsa in the *Majjhimanikāya* texts beginning from the end of the Mahāsīhanādasutta to the end of the Anumānasutta. To clarify the issue, there is a transmission of the Pāli canon of Khom manuscripts in Thailand and Cambodia.

The comparison result demonstrates that a certain Pāli Canon of Khom script manuscripts in Cambodia and Thailand come from the same lineage. It seems that there are no significant differences between them and the Khom script manuscripts of Pāli canon in Cambodia and in Thailand are influenced by each other. To our basic question whether we need make use of Khom manuscripts from both countries for creating a database of palm-leaf manuscripts to produce a critical edition of the Pāli canon, based on the information I have studied, it is good enough to mainly use Khom script manuscripts from Thailand.

Keywords : Tipiṭaka, *Majjhimanikāya*, Pāli canon,
Palm leaf manuscript, Khom script

1. ที่มา

บทความวิจัย “การสืบทอดพระไตรปิฎกโบราณอักษรขอมในประเทศไทยและกัมพูชา”¹ ได้ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์การสืบทอดพระพุทธศาสนาและคัมภีร์พระไตรปิฎกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยได้เน้นศึกษาในอาณาจักรสยามและอาณาจักรเขมรในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา เพื่อตอบข้อสงสัยที่ว่า “ในการสร้างฐานข้อมูลคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีฉบับโบราณที่เป็นอักษรขอมนั้น จำเป็นต้องใช้คัมภีร์โบราณของทั้งประเทศไทยและประเทศกัมพูชาหรือไม่ ?” บทความดังกล่าวได้พบว่า มีหลักฐานและข้อมูลเกี่ยวกับพระไตรปิฎกปรากฏอยู่ในพงศาวดารและบันทึกประวัติศาสตร์หลายแห่ง อีกทั้งงานวิจัยหลายชิ้นค่อนข้างจะสนับสนุนทฤษฎีที่มีแนวคิดว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณอักษรขอมในกัมพูชา น่าจะได้รับการสืบทอดต่อมาจากไทย แต่อย่างไรก็ตาม การหาข้อสรุปที่ชัดเจนเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดหรือที่มาของคัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณอักษรขอมของทั้งสองประเทศ จำเป็นต้องศึกษาวิจัยเปรียบเทียบรายละเอียดเนื้อหาระหว่างคัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณอักษรขอมที่พบในทั้งสองประเทศ

ในบทความนี้ จะทำการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาบางส่วนของคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปนิณาสก์ ในพระสุตตันตปิฎก โดยใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณอักษรขอมจากวัดพนัญเชิงและหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย และพระไตรปิฎกโบราณจากวัดศาลาลอน กรุงเทพมหานคร

¹ สุชาติดา ศรีเศรษฐวรกุล, “การสืบทอดพระไตรปิฎกโบราณอักษรขอมในประเทศไทยและกัมพูชา,” *วารสารธรรมธารา* ปีที่ 5, ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 8) (มกราคม - มิถุนายน 2562): 74-113.

ประเทศกัมพูชา โดยจะนำเสนอรายละเอียดวิธีการ ผลการศึกษาเปรียบเทียบ ตลอดจนข้อสรุปจากการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานดังกล่าว เพื่อสืบค้นร่องรอยการสืบทอดของคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมของทั้งสองประเทศ และใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานสำหรับใช้สร้างฐานข้อมูลต่อไป

2. ภาพรวมของคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมที่ศึกษาเปรียบเทียบ

2.1 คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมที่พบในประเทศไทย (K01-K05)

คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมมัชฌิมนิกาย มূলป็นณาสก์ที่พบในประเทศไทยและนำมาศึกษาเปรียบเทียบ มีจำนวน 5 ฉบับ ซึ่งคัดเลือกมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมที่โครงการพระไตรปิฎกวิชาการรวบรวมมาได้จำนวน 13 ฉบับ โดยนำเนื้อหาบางส่วนของคัมภีร์ใบลานที่หามาได้ทุกฉบับมาศึกษา เปรียบเทียบ และจัดทำแผนภูมิแสดงสายสืบทอด (Genealogical tree) แล้วคัดเลือกตัวแทนจากแต่ละสายจำนวน 1-2 ฉบับ รวมจำนวน 5 ฉบับ โดยนำรายละเอียดในการจัดสร้าง เช่น อายุหรือปีที่จัดสร้าง เจ้าภาพหรือผู้จัดสร้าง ความสมบูรณ์ครบถ้วนของเนื้อหา ตลอดจนคุณภาพของคัมภีร์ใบลานมาพิจารณาประกอบด้วย คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานที่ถูกคัดเลือกนำมาศึกษาวิจัยเปรียบเทียบจำนวน 5 ฉบับ มีรายละเอียดเบื้องต้นดังต่อไปนี้

2.1.1 คัมภีร์ใบลาน K01 เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน จากวัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจำนวน 17 ผูก อยู่ในสภาพสมบูรณ์ คือ มีครบตั้งแต่ผูกที่ 1-17

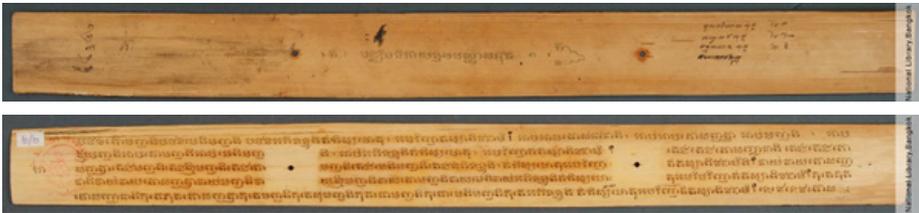

ภาพที่ 1 คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน K01 จากวัดพนัญเชิงวรวิหาร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

มีระบรายละเอียดการจัดสร้าง คือ สร้างในปี พ.ศ. 2322 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี เจ้าภาพจัดสร้าง คือ สามเณรทองสุข บุตรบุญธรรมพระวิสุทธาภรณ์และท่านผู้หญิงทองดี โดยมีรายละเอียดข้อมูลการจัดสร้างปรากฏอยู่ใน colophon ดังนี้

“พระวิสุทธธากร ท่านผู้หญิงทองดี เจ้าเณรทองสุข
ผู้บุตรบุญธรรม สร้างพระธรรมนี้ไว้ในพระศาสนา สำเร็จ
แล้วแต่ ณ วัน 6 แรม 10 ค่ำ เดือน 12 ปีกุน เอกสก-
ทุติยา สร้างพระพุทธศักราชได้ 2322 พระวัสสาเศษ
เดือนได้ 7 เดือนกับสิบกับวัน ท่านผู้ใด ได้เล่าเรียน
จงอุทิศส่วนกุศลไป ไปถึงข้าพ้อเจ้าผู้สร้างด้วยเถิด
นิพพานปัจจุโย โหตุ”

2.1.2 คัมภีร์ใบลาน K02 เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานจาก
หอสมุดแห่งชาติกรุงเทพมหานคร มีจำนวน 19 ผูก โดยพบเฉพาะผูก
ที่ 1-7 และผูกที่ 9-19 ส่วนผูกที่ 8 ได้สูญหายไป ไม่พบข้อมูลการจัด
สร้างใด ๆ ทั้งข้อมูลผู้สร้างและปีที่สร้าง หน้าปกของคัมภีร์ใบลานมี
ปรากฏเพียงชื่อเรื่องและสารบัญ

ภาพที่ 2 คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน K02
จากหอสมุดแห่งชาติกรุงเทพมหานคร
ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

2.1.3 คัมภีร์ใบลาน K03 เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน

จากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) กรุงเทพมหานคร มีจำนวน 19 ผูก และอยู่ในสภาพสมบูรณ์ คือ มีครบตั้งแต่ผูกที่ 1-19 ไม่มีระบุชื่อผู้สร้างและปีที่สร้าง แต่เนื่องจากหน้าปกของคัมภีร์ใบลานมีลวดลายแบบเทพชุมนุม ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของคัมภีร์ใบลานที่จัดสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีความเป็นไปได้ว่าคัมภีร์ใบลานฉบับนี้น่าจะจัดสร้างขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าว คือระหว่าง พ.ศ. 2367-2394

ภาพที่ 3 คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน K03 หน้าปกวาดลวดลายเทพชุมนุม
จากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) กรุงเทพมหานคร

ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

2.1.4 คัมภีร์โบราณ K04 เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณ จากหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ปรากรूपปีที่สร้างเป็นปี พ.ศ. 2384 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีจำนวน 19 ผูก และอยู่ในสภาพสมบูรณ์ คือ มีครบตั้งแต่ผูกที่ 1-19

ภาพที่ 4 คัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณ K04 จากหอสมุดแห่งชาติ

กรุงเทพมหานคร

ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อมูลเจ้าภาพจัดสร้างเป็น พญาศรีธรรม-
โศกราชชาติเตโชไชยมไหยสุริยาธิบดิอภัยภีรียบรากรมพาหุ ผู้ครอง
เมืองนครศรีธรรมราช โดยระบุว่ามีการสร้างพระไตรปิฎกทั้งพระวินัย
พระสูตร และพระอภิธรรม ดังนั้นจึงเป็นคัมภีร์โบราณที่จัดสร้างในเมือง
นครศรีธรรมราช และมีการขนย้ายมาเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติใน
ภายหลัง โดยมีรายละเอียดเนื้อหาปรากฏอยู่ใน colophon ดังนี้

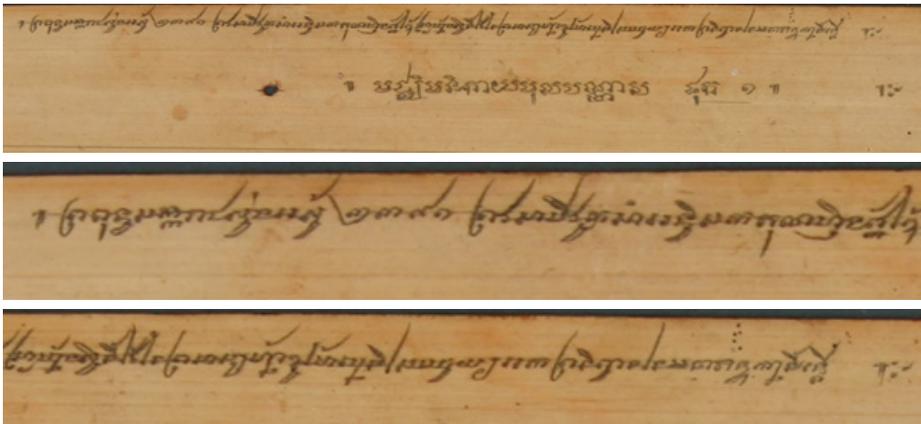
“(1) สิริศุภมัสตุ พระพุทธศักราชล่วงแล้ว ได้
สองพันสามร้อยแปดสิบสี่พระวัสสา เดือนล่วงแล้ว
ได้เจ็ดเดือนวันล่วงแล้วได้ยี่สิบสามวัน ปัจจุบันวันพุธ
เดือนยี่ ขึ้นสิบค่ำ จุลศักราชพันสองร้อยสาม ปีฉลู ตรีศก

พญาศรีธรรมโศกราช

(2) ชาตินี้เตโชไชยมไทยสุริยาธิบดิอภัยภีรียบรากรมพาหุ ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช ได้จัดแจงสร้างพระไตรปิฎก พระวินัย พระสูตร พระปรมัตถ์ไว้ในพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุสามเณร

(3) เล่าเรียนสืบไปให้ถ้วนหาพันพระวัสสาขอให้สำเร็จแก่พระสัพพัญญอน เป็นพระพุทธานเจ้าองค์หนึ่ง ในอนาคตกาล แล้วให้ทรงไตรปิฎกทุกทุกชาติ ตราบเท่าได้สำเร็จแก่พระโพธิญาณ”

2.1.5 คัมภีร์ใบลาน K05 คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานจากหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร มีจำนวน 19 ผูก อยู่ในสภาพสมบูรณ์ คือ มีครบตั้งแต่ผูกที่ 1-19

ภาพที่ 5 คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน K05 จากหอสมุดแห่งชาติ

กรุงเทพมหานคร

ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

ปีที่สร้างปรากฏเป็นปี พ.ศ. 2391 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระ-
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีรายละเอียด
ปรากฏอยู่ใน colophon ดังนี้

“พระพุทธศักราชล่วงแล้ว 2391 พระวัสสา
ปีวอก สัมฤทธิศก คุณหญิงฟ้าได้สร้างหนังสือนี้ไว้ใน
พระศาสนา ขอให้เป็นนิตยปัจจัยแก่พระนิพพานใน
อนาคตกาลนี้เทอญ”

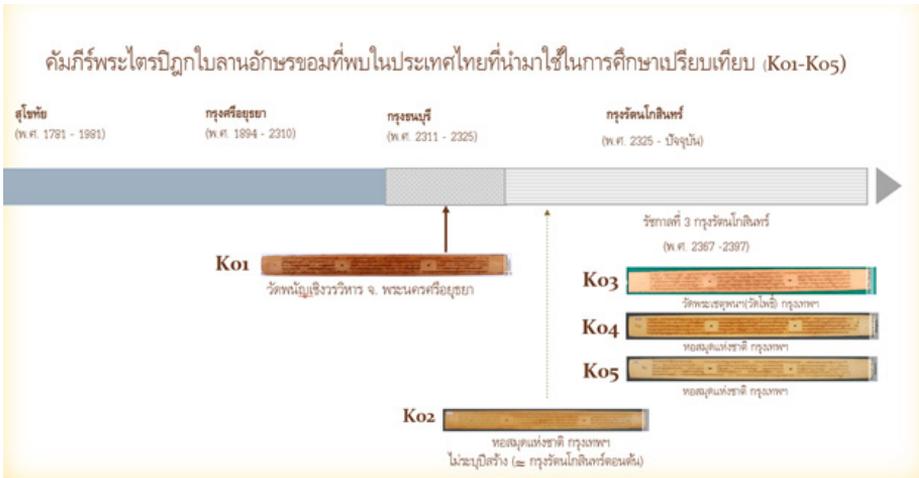
คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานทั้ง 5 ฉบับ เป็นคัมภีร์ใบลานจาก
วัดพนัญเชิง 1 ฉบับ คัมภีร์ใบลานจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม-
ราชวรมหาวิหารหรือวัดโพธิ์ 1 ฉบับ และอีก 3 ฉบับเป็นคัมภีร์จาก
หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งเกือบทั้งหมดจัดสร้างในสมัยกรุงธนบุรีและกรุง-
รัตนโกสินทร์ตอนต้น สามารถสรุปรายละเอียดได้ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน 5 ฉบับ

รหัส	จำนวนผูก (ผูกที่พบ)	ปีที่สร้าง (พ.ศ.)	รัชสมัย	สถานที่พบ
K01 TH_ 08_01_ 004_00_01	17 (1-17)	2322	พระเจ้าตากสิน (กรุงธนบุรี)	วัดพนัญเชิงวรวิหาร จ. พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

ตารางที่ 1 คัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณ 5 ฉบับ (ต่อ)

รหัส	จำนวนผูก (ผูกที่พบ)	ปีที่สร้าง (พ.ศ.)	รัชสมัย	สถานที่พบ
K02 TH_ 05_01_ 036_00_01	19 (1-7, 9-19)	ไม่ระบุ	ไม่ระบุ	หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
K03 TH_ 04_01_ 999_00_01	19 (1-19)	2367- 2397	ไม่ระบุ (ฉบับเทพชุมนุม) (รัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์)	วัดพระเชตุพนวิมล มังคลารามราช วรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
K04 TH_ 05_01_ 035_00_01	19 (1-19)	2384	รัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์	หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
K05 TH_ 05_01_ 034_00_01	19 (1-19)	2391	รัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์	หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ภาพที่ 6 สรุปลึสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณอักษรขอมที่พบในประเทศไทย

2.2 คัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณอักษรขอมที่พบในประเทศไทย กัมพูชา (K95)

ในปัจจุบัน คัมภีร์โบราณในประเทศไทยกัมพูชาหลงเหลืออยู่ไม่มากนัก ถึงแม้ว่าสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (EFEO) จะได้สำรวจจัดทำทะเบียน รวมทั้งถ่ายภาพไมโครฟิล์มเมื่อปี พ.ศ. 2533 ไปบางส่วนแล้ว แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปคัมภีร์โบราณที่เก็บรักษาในวัดต่างๆ บางส่วนได้ถูกทำลายและสูญหายเพิ่มมากขึ้น ในการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2558 โดยอ้างอิงจากข้อมูลการสำรวจเดิม พบว่าคัมภีร์โบราณบางส่วนสูญหายไปแล้ว และมีการนำคัมภีร์โบราณบางส่วนไปรวมไว้ที่วัดอุณาโลมและวัดศาลาวอน กรุงพนมเปญ โดยส่วนใหญ่คัมภีร์โบราณที่ยังหลงเหลืออยู่มีเนื้อหาไม่สมบูรณ์ มีคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีอยู่เพียงเล็กน้อย เนื่องจากได้รับผลกระทบจากสงครามในประเทศไทยกัมพูชาในช่วงที่ผ่านมาทำให้คัมภีร์โบราณจำนวนมากถูกเผาทำลายไป โครงการ

พระไตรปิฎกวิชาการจึงได้ถ่ายภาพดิจิทัลคัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณบาลีเพิ่มเติมไว้ได้เพียงบางส่วน

คัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณที่คัดเลือกมาศึกษาเปรียบเทียบในบทความนี้ เป็นคัมภีร์โบราณจากวัดศาลาลาวอน กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา ซึ่งไม่มีการระบุรายละเอียดปีที่จัดสร้าง และเหลือเพียงผูกที่ 6 เพียงผูกเดียวเท่านั้น เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในผูกที่ 6 นี้ คือ สีนหาทวารวรกของคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปนิณาสกั โดยเริ่มตั้งแต่ช่วงท้ายของมหาสินหาทสูตรจนกระทั่งช่วงท้ายของอนุมานสูตร โดยหน้าแรกของคัมภีร์โบราณแสดงชื่อเรื่องและสารบัญ เนื้อหาสารบัญแสดงชื่อพระสูตรและหน้าเลขอังกา ซึ่งเป็นภาษาไทยที่เขียนด้วยอักษรขอมทั้งหมด ดังแสดงในภาพด้านล่าง

ภาพที่ 7 หน้าแรกของผูก 6 ของคัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณ

อักษรขอมที่พบในประเทศกัมพูชา

ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

3. การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ พระไตรปิฎกใบลานอักษรขอม

ในกระบวนการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมจากทั้งสองประเทศ ได้ทำการคัดเลือกคัมภีร์ใบลานจากสายจาริตอื่น ๆ มาศึกษาประกอบด้วย คือ คัมภีร์ใบลานอักษรธรรมจากประเทศไทยจำนวน 1 ฉบับ ซึ่งเป็นคัมภีร์ใบลานเก่าแก่ สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2190 ซึ่งตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยา

คัมภีร์ใบลานอักษรพม่าจากประเทศเมียนมาจำนวน 5 ฉบับ และคัมภีร์ใบลานอักษรสิงหลจากประเทศศรีลังกาจำนวน 5 ฉบับ ซึ่งคัมภีร์ใบลานจากเมียนมาและศรีลังกาส่วนใหญ่สร้างขึ้นตรงกับสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

รายละเอียดของคัมภีร์ใบลานสายจาริตอื่น ๆ ที่นำมาใช้ศึกษาเปรียบเทียบได้แสดงไว้ในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 คัมภีร์ใบลานสายจาริตอื่น ๆ

รหัส	ปีที่สร้าง (พ.ศ.)	สถานที่พบ (หน่วยงานที่ถ่ายภาพ)	จังหวัด / ประเทศ
TH_12_01_013_00 (T01)	2190	วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร	จ.เชียงใหม่

ตารางที่ 2 คัมภีร์โบราณสายจารีตอื่นๆ (ต่อ)

รหัส	ปีที่สร้าง (พ.ศ.)	สถานที่พบ (หน่วยงานที่ถ่ายภาพ)	จังหวัด / ประเทศ
MM_50_01_557_01 (B01)	2303	Research Library, State Pariyatti Sasana universtiy	ย่างกุ้ง เมียนมา
MM_50_01_028_00 (B02)	2312	Research Library, State Pariyatti Sasana universtiy	ย่างกุ้ง เมียนมา
MM_50_01_022_00 (B03)	2343	Research Library, State Pariyatti Sasana universtiy	ย่างกุ้ง เมียนมา
MM_50_01_033_01 (B04)	2403	Research Library, State Pariyatti Sasana universtiy	ย่างกุ้ง เมียนมา
MM_50_01_023_00 (B05)	2416	Research Library, State Pariyatti Sasana universtiy	ย่างกุ้ง เมียนมา
SR_99_01_012_00 (C01)	2378	(Dhammachai Internation- al Research Institute (DIRI))	ชิตนีญ์ ออสเตรเลีย
SR_32_01_001_00 (C02)	2385	Hiththatiya Rajamahaviharaya	มาตระ ศรีลังกา
SR_20_01_001_00 (C03)	2408	Nigradhakhetta Mahapirivena, Gelioya, Thelambugala	แคนดี้ ศรีลังกา
SR_05_01_002_00 (C04)	ไม่ระบุ	Sri Vijaya Sundararama Viharaya, Kadihara	กุรุแณคละ ศรีลังกา
SR_19_01_001_00 (C05)	2430	Sunandaramaya, Mirissa	มาตระ ศรีลังกา

นอกจากนี้ ยังได้นำพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ที่สำคัญ คือ พระไตรปิฎกบาลีฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ หรือที่นิยมเรียกว่าฉบับ PTS (อักษรโรมัน) พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ (อักษรไทย) พระไตรปิฎกบาลีฉบับฉฏฐสังคีติ (อักษรพม่า) และพระไตรปิฎกบาลีฉบับพุทธชยันตี (อักษรสิงหล) มาร่วมศึกษาเปรียบเทียบด้วย ทั้งนี้เพื่อช่วยให้สามารถเข้าใจภาพรวมของสายการสืบทอดคัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพที่ 8 พระไตรปิฎกบาลีฉบับ PTS ฉบับสยามรัฐ
ฉบับฉฏฐสังคีติ และฉบับพุทธชยันตี
ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

แนวทางการศึกษาเปรียบเทียบ ใช้การพิจารณาลักษณะภายนอก และรายละเอียดของคัมภีร์โบราณแต่ละฉบับ เช่น ความสมบูรณ์ จำนวนผูก รายละเอียดปีที่จัดสร้าง ชื่อคัมภีร์ ฯลฯ จากนั้นจึงคัดเลือกเนื้อหาบางส่วนมาศึกษาเปรียบเทียบในแง่มุมต่างๆ เช่น พิกัดที่ขึ้นต้นพระสูตร (ผูกที่ / เลขอังกา / บรรทัด) เนื้อหาในส่วนขึ้นต้นหรือลงท้าย

ในแต่ละพระสูตร (อุททาน) การละเว้นคำ ลำดับการเรียงคำ การใช้คำที่แตกต่างกัน ฯลฯ เพื่อนำมาจัดกลุ่มและแบ่งสายการสืบทอด ตลอดจนจัดทำแผนภูมิแสดงสายสืบทอดเพื่อหาข้อสรุปต่อไป

ขั้นตอนการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหา เริ่มจากการปริวรรตเนื้อหาของคัมภีร์ใบลานที่ได้รับคัดเลือกในแต่ละสายอักษร ได้แก่ อักษรขอม อักษรธรรม อักษรพม่า และอักษรสิงหล และพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ให้เป็นอักษรโรมัน เมื่อปริวรรตเนื้อหาของคัมภีร์ใบลานในแต่ละฉบับเป็นอักษรโรมันแล้ว จึงนำข้อมูลทั้งหมดมาสร้างตารางเปรียบเทียบของแต่ละสายอักษร โดยใช้เนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ของพม่าหรือฉบับฉန္ธุรัฐสังคีติเป็นเนื้อหาตั้งต้น (base text) ทำการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานอักษรขอมของทั้งสองประเทศโดยละเอียดแบบคำต่อคำ รวมทั้งนำไปเปรียบเทียบกับสายอักษรอื่นๆ ร่วมด้วย

Comparison of Selected Khom Script Manuscripts

- Burmese printed edition (Chaṭṭha saṅgāyana Tipiṭaka) →
- Transliteration from "Local script" to "Roman script" →
- Do Comparison →

Synoptic table of the content

MN01	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
B01	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
B02	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
B03	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
B04	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
B05	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
Be	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
C01	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
C02	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
C03	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanam	apariyāḍṇāyevassa
C04	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
C05	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
Ce	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
Ee	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
K01	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
K02	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
K03	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
K05	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
K95	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
M01	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
Se	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa
T01	apariyāḍṇāyevassa	sāriputta	tathāgatassa	dhammadesanā	apariyāḍṇāyevassa

ภาพที่ 9 ตัวอย่างตารางเปรียบเทียบเนื้อหาใน

แต่ละสายอักษร (synoptic table)

ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคัมภีร์โบราณอักษรขอมที่พบในประเทศไทยก็มีเนื้อหาไม่ครบสมบูรณ์ทั้งฉบับโดยเหลือเพียงผูก 6 เพียงผูกเดียว ดังนั้นจึงไม่สามารถเปรียบเทียบเนื้อหาหมดทั้งฉบับได้ แต่จำเป็นต้องยึดเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณอักษรขอมที่พบในประเทศไทยเป็นหลัก กล่าวคือ จะศึกษาเปรียบเทียบรายละเอียดเนื้อหาเฉพาะในช่วงท้ายของมหาสีหนาทสูตรจนถึงช่วงท้ายของอนุমানสูตรในมัชฌิมนิกาย มূলปิณณาสก์ ซึ่งมีความยาว 50 หน้าลาน หรือประมาณ 4,670 คำ

4. ผลการศึกษาเปรียบเทียบ

4.1 รายละเอียดผลการศึกษาเปรียบเทียบ

จากการพิจารณาลักษณะภายนอก จำนวนผูก และรายละเอียดการสร้างของคัมภีร์โบราณแต่ละฉบับ คัมภีร์โบราณจากประเทศไทยที่คัดเลือกมาเกือบทั้งหมดอยู่ในสภาพสมบูรณ์ และคาดว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นทั้งหมด โดยส่วนใหญ่ (K02, K03, K04, K05) เนื้อหาแบ่งเป็นจำนวนผูกรวม 19 ผูก ยกเว้นคัมภีร์โบราณที่จัดสร้างในสมัยกรุงธนบุรี (K01) ที่มีจำนวนผูกรวม 17 ผูก ในขณะที่คัมภีร์โบราณจากประเทศกัมพูชา (K95) ที่ได้มานั้น มีเนื้อหาไม่ครบทั้งฉบับ เหลือเพียงผูกที่ 6 เพียงผูกเดียวทั้งนั้น ดังนั้นจึงไม่สามารถศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์โบราณจากทั้งสองประเทศด้วยการพิจารณาตรวจสอบจากลักษณะทางกายภาพได้มากนัก

ในส่วนของการศึกษาเปรียบเทียบรายละเอียดเนื้อหาของทั้ง 6 ฉบับ ในส่วนช่วงท้ายของมหาสีหนาทสูตรจนถึงช่วงท้ายของอนุมาน-

สูตรในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ พบว่ามีเนื้อหาบางส่วนที่แตกต่างกันด้วยรูปแบบต่างๆ เช่น การละเว้นคำ ลำดับการเรียงคำ การใช้คำที่แตกต่างกัน สรุปได้ดังต่อไปนี้

4.1.1 การละเว้นคำ (Omission)

แม้ว่าโดยภาพรวมของเนื้อหาของคัมภีร์ไบลานแต่ละฉบับจะไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ในเนื้อหาบางส่วนของไบลานแต่ละฉบับมีการละเว้นคำที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ในช่วงท้ายของมหาสิหนาทสูตร มีหลายคำที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์ไบลาน K01 K02 และ K95 ในขณะที่มีปรากฏในคัมภีร์ไบลาน K03, K04 และ K05 และยังมีรูปแบบการละเว้นคำปรากฏอีกหลายแห่ง รวมทั้งหมดมากกว่า 50 แห่ง

MN01	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
B01	^	^	^	^	^	^	^	^	^
B02	^	^	^	^	^	^	^	^	^
B03	^	^	^	^	^	^	^	^	^
B04	^	^	^	^	^	^	^	^	^
B05	^	^	^	^	^	^	^	^	^
Be	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
C01	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
C02	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	santo	loke	uppanno
C03	meva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
C04	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
C05	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
Ce	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
Ee	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	^	^	^
K01	^	^	^	^	^	^	^	^	^
K02	^	^	^	^	^	^	^	^	^
K03	mameve	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
K04	mameve	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
K05	mameve	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
K95	^	^	^	^	^	^	^	^	^
M01	mameve	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	saggo	loke	uppanno
Se	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno
T01	mameva	taṇ	sammā	vadamāno	vadeyya	asammohadhammo	satto	loke	uppanno

MN01	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	lokānukampāya	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti
B01	^	^	^	^	^	^	^
B02	^	^	^	^	^	^	^
B03	^	^	^	^	^	^	^
B04	^	^	^	^	^	^	^
B05	^	^	^	^	^	^	^
Be	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	lokānukampāya	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti
C01	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	^	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti
C02	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	^	atthāya	hitāya	sukhā<+ya>	devamanussānanti
C03	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	^	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti
C04	bahujanahitāya	bahujanāsukhāya	^	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti
C05	bahujanahitāya	bahujanāsukhāya	lokānukampākāya	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti
Ce	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	lokānukampākāya	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti
Ee	^	^	^	^	^	^	^
K01	^	^	^	^	^	^	^
K02	^	^	^	^	^	^	^
K03	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	lokānukampāya	atthāya	hitāya	sukhā	devamanussānanti
K04	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	lokānukappāya	atthāya	hitāya	sukhā	devamanussānanti
K05	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	lokānukampāya	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti
K95	^	^	^	^	^	^	^
M01	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	lokānukampāya	atthāya	hithāya	sukhāya	devamanussā<+na>nti
Se	bahujanahitāya	bahujanasukhāya	lokānukampāya	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti
T01	bahujanahitāya	bahujanāsukhāya	lokānukampāya	atthāya	hitāya	sukhāya	devamanussānanti

ภาพที่ 10 ตัวอย่างผลการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบคำละเว้น (omission)
ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

4.1.2 คำสลับตำแหน่ง (Transposition)

ในหลายกรณี พบว่าตำแหน่งคำที่สลับกันระหว่างกลุ่มคัมภีร์โบราณ K01 K02 และ K95 และคัมภีร์โบราณ K03, K04 และ K05 เช่น ในช่วงท้ายของมหาทุกขัขันธสูตร และจุฬทุกขัขันธสูตร ปรากฏตำแหน่งของคำสลับกันระหว่างคัมภีร์โบราณ K01 K02 และ K95 และคัมภีร์โบราณ K03, K04 และ K05 โดยมีรูปแบบตำแหน่งคำที่สลับกันหลายแห่ง

MN01	bhikkhave *	bhikkhu *		sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā	
B01	bhikkhave	^	bhikkhu	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
B02	bhikkhave	^	bhikkhū	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
B03	bhikkhave	^	bhikkhu	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
B04	bhikkhave	^	bhikkhu	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
B05	bhikkhave	^	bhikkhu	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
Be	bhikkhave	^	bhikkhu	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
C01	^	^	^	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
C02	^	^	^	^	sukha<+ssa>	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
C03	^	^	^	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
C04	^	^	^	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	<+pahānā>
C05	^	^	^	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
Ce	bhikkhave	^	bhikkhu	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
Ee	^	^	^	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
K01	bhikkha<-7>	sameye	bhikkhave	bhikkhu	sukhassa	ca	pahānāya	dukkhassa	ca	pahānā
K02	bhikkhave	^	bhikkhu	^	sukhassa	pa	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
K03	bhikkhave	^	bhikkhu	pitīyā ca virāgā ...lā... viharati neva tasmīṃ sameye ...pe... vedeti abyāpaṃhāparamāhaṃ bhikkhave vedānāraṃ assādaṃ vadāmi puna ca paraṃ bhikkhave bhikkhu	dukkhassa	ca	pahānā	sukhassa	ca	pahānā
K04	bhikkhave	^	bhikkhu	^	dukkhassa	ca	pahānā	sukhassa	ca	pahānā
K05	bhikkhave	^	bhikkhu	^	dukkhassa	ca	pahānā	sukhassa	ca	pahānā
K95	bhikkhave	^	bhikkhu	^	sukhassa	^	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
M01	bhikkhave	^	bhikkhu	pitīyā ca virāgā ...lā... viharati neva tasmīṃ sameye ...pe... vedeti abyāpaṃhāparamāhaṃ bhikkhave vedānāraṃ assādaṃ vadāmi punacapaṃ bhikkhave bhikkhu	dussa	ca	pahānā	sukhassa	ca	pahānā
Se	bhikkhave	^	bhikkhu	pitīyā ca virāgā ...pe... viharati neva tasmīṃ sameye ...pe... vedeti abyāpaṃhāparamāhaṃ bhikkhave vedānāraṃ assādaṃ vadāmi puna caparaṃ bhikkhave bhikkhu	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā
T01	bhikkhave	^	bhikkhu	^	sukhassa	ca	pahānā	dukkhassa	ca	pahānā

MN01	udakaṃ vā vahati	appiyā vā	dāyādā *	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati		
B01	udakaṃ vā vahanti	appiyā	dā	^	^	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	ethhāli	kandanti
B02	udakaṃ vā vahanti	appiyā	dā	^	^	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	ethhāli	kandanti
B03	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
B04	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
B05	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
Be	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
C01	udakaṃ vā va{h}ti	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
C02	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
C03	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
C04	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
C05	udakaṃ vā vahati	appiyā	<-ya> dāyādā	vā	hara(ṅti)	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
Ce	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
Ee	^	^	^	^	^	^	^	^	^	^	^	^
K01	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
K02	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
K03	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
K04	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
K05	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
K95	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
M01	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
Se	udakaṃ vā vahati	appiyā	dāyādā	vā	haranti	so	socati	kilamati	paridevati	urattāṃ	kandati	
T01	^	^	^	^	^	^	^	^	^	^	^	^

ภาพที่ 11 ตัวอย่างผลการศึกษเปรียบเทียบรูปแบบ

คำสลับตำแหน่ง (transposition)

ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

4.1.3 ศัพท์ต่าง (Variant reading)

นอกจากนี้ ยังพบว่าระหว่างกลุ่มคัมภีร์โบราณ K01 K02 และ K95 และคัมภีร์โบราณ K03, K04 และ K05 มีการใช้คำที่แตกต่างกันในเนื้อความตำแหน่งเดียวกันหลายแห่ง เช่น จุฬทุกขักขันธสูตร มีการใช้คำที่แตกต่างกันระหว่างคัมภีร์โบราณ K01 K02 และ K95 และคัมภีร์โบราณ K03, K04 และ K05 และยังมีรูปแบบศัพท์ต่างปรากฏอีกหลายแห่งรวมมากกว่า 60 แห่ง

MN01	ubhatobūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	*
B01	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sandayitvā	addābalepalā	upakkāriyā	chindanti	nillopampi	^
B02	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sandiyitvā	addhāvālepalā	upakkāriyā	chindanti	nillopampi	^
B03	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayitvā	ubhatoviyūḥamaṃ	siṅgāmaṃ	chindanti	nilomampi	^
B04	ubhatobūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addāvālepanā	upakāriyā	chic<dda>danti	nillopampi	^
B05	ubhatobūḥi	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	attāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nilomampi	^
Be	ubhatobūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	^
C01	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ<nam>maṃ	sannayhitvā	addāvālepanā	upakāriyo	chindanti	tillo[pa]mipi	^
C02	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	^
C03	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	^
C04	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	^
C05	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	^
Ce	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	^
Ee	^	^	^	^	^	^	^	^
K01	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addhāvālepanā	upakāriyo	chindanti	ni<+lo>papi	...pa...
K02	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addhāvāsepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	...pa...
K03	ubhatobūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	attāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	...la...
K04	ubhatobūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	attāvālepanā	upariyo	chindhanti	nillopampi	...la...
K05	ubhatobūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	attāvālepanā	upakāriyo	chindhanti	nillopampilo	...la...
K95	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	addhāvāsepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	...pa...
M01	ubhatobūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	attāvālepanā	upakāriyo	sindanti	nillopampi	...la...
Se	ubhatobūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	attāvālepanā	upakāriyo	chindanti	nillopampi	...pe...
T01	ubhatoviyūḥamaṃ	saṅgāmaṃ	sannayhitvā	attāvālepanā	upakāri	chindanti	nillopampi	^

MN01	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpanakampi	
B01	ekayyakampi	karonti	^	^	balisamasikampi	karonti	kahāpanātaṃ	
B02	ekayyakampi	karonti	^	^	balisamasikampi	karonti	kahāpanakam	
B03	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpaṇakampi	
B04	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpaṇikampi	
B05	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpaṇikampi	
Be	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpaṇikampi	
C01	erakavattikampi	karonti	cirakavāsikampi	eṇṇyakampi	karonti	balisamaṃ<nta>sikampi	karonti	kahāpaṇakampi
C02	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpaṇakampi	
C03	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpanakampi	
C04	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpanampi	
C05	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpanakampi	
Ce	khārapatacchikampi	karonti	^	^	^	^	^	
Ee	^	^	^	^	^	^	^	
K01	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpanakampi	
K02	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpanakampi	
K03	ciravāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpaṇakampi	
K04	ciravāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpanakampi	
K05	ciravāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpanakampi	
K95	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpanakampi	
M01	palāpithakampi	karonti						
Se	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpaṇakampi	
T01	cirakavāsikampi	karonti	eṇṇyakampi	karonti	balisamasikampi	karonti	kahāpaṇakampi	

ภาพที่ 12 ตัวอย่างผลการศึกษาเปรียบเทียบ

รูปแบบศัพท์ต่าง (variant reading)

ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบดังกล่าว สามารถแบ่งคัมภีร์ใบลานที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบได้ออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรก (กลุ่ม A) คือ K01 K02 K95 และ กลุ่มที่ 2 (กลุ่ม B) คือ K03 K04 K05 ดังสรุปรายละเอียดได้ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบคัมภีร์ใบลาน 2 กลุ่ม

(กลุ่ม A)				
รหัส	จำนวนผูก (ผูกที่พบ)	ปีที่สร้าง (พ.ศ.)	รัชสมัย	สถานที่พบ
K01 TH_ 08_01_ 004_00_01	17 (1-17)	2322	พระเจ้าตากสิน (กรุงธนบุรี)	วัดพนัญเชิงวรวิหาร จ. พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย
K02 TH_ 05_01_ 036_00_01	19 (1-7, 9-19)	ไม่ระบุ	ไม่ระบุ	หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
K95 KH_ 01_01_ 004_00_01	ไม่ระบุ (6)	ไม่ระบุ	ไม่ระบุ	วัดศาลาลอน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบคัมภีร์โบราณ 2 กลุ่ม (ต่อ)

(กลุ่ม B)				
รหัส	จำนวนผูก (ผูกที่พบ)	ปีที่สร้าง (พ.ศ.)	รัชสมัย	สถานที่พบ
K03 TH_ 04_01_	19 (1-19)	2367-2397	ไม่ระบุ (ฉบับเทพชุมนุม) (รัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์)	วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
K04 TH_ 05_01_	19 (1-19)	2384	รัชกาลที่ 3 (กรุงรัตนโกสินทร์)	หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
K05 TH_ 05_01_	19 (1-19)	2391	รัชกาลที่ 3 (กรุงรัตนโกสินทร์)	หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

4.2 การแบ่งกลุ่มคัมภีร์โบราณตามสายการสืบทอด

4.2.1 กลุ่ม A (สายกรุงธนบุรี)

K01 เป็นคัมภีร์โบราณที่จัดสร้างเมื่อ พ.ศ. 2322 หรือช่วงกรุงธนบุรีซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณที่เก่าแก่ที่สุดในโบราณที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบ คัมภีร์โบราณ K02 ที่พบในประเทศไทย และ K95 ที่พบในประเทศกัมพูชา มีความคล้ายคลึงกันมาก โดยทั้งสองฉบับต่างก็ไม่มี

ข้อมูลระบุปีที่สร้างแต่อย่างไร แต่อย่างไรก็ตามเนื้อหาของคัมภีร์โบลานทั้งสองฉบับมีความใกล้เคียงสอดคล้องกันกับคัมภีร์โบลาน K01 ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ว่าคัมภีร์โบลาน K01 K02 K95 เป็นคัมภีร์โบลานที่ได้รับการสืบทอดมาจากสายสืบทอดเดียวกันหรือที่มีความใกล้เคียงกัน โดยอาจเรียกได้ว่าเป็นสายกรุงธนบุรี

ข้อมูลเกี่ยวกับพระไตรปิฎกบาลีในประเทศไทยและประเทศกัมพูชาในช่วงสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2311-2324) มีปรากฏอยู่ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ คือ ในหนังสือ “ตำนานหอพระสมุด หอพระมณเฑียรธรรม หอวชิรญาณ หอพุทธศาสนสังคหะ และหอสมุดสำหรับพระนคร” ในหัวข้อ “ตำนานพระไตรปิฎกฉบับหลวง” เรื่อง “พระไตรปิฎกครั้งกรุงธนบุรี” หน้า 4 มีข้อมูลปรากฏดังนี้

“จำเดิมแต่เมื่อกรุงเก่าเสียแก่พม่าข้าศึก ครั้งนั้นวัดวังบ้านเรือนถูกข้าศึกเผายับเยินไปทุกแห่ง หนังสือพระไตรปิฎกแลหนังสืออื่น ๆ จึงเป็นอันตรรายหายสูญไปเสียเป็นอันมาก เมื่อขุนหลวงตากตั้งเมืองธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว จึงมีรับสั่งให้เสาะหาหนังสือต่าง ๆ มีคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นต้น มารวบรวมตั้งหอหลวงขึ้นใหม่ ความปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า เมื่อปีฉลูเอกศก พ.ศ. 2312 พระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จยกทัพหลวง ลงไปตีถึงเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อได้เมืองพบคัมภีร์พระไตรปิฎกยังมีอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชมาก ด้วยคราวเมื่อเสียกรุงเก่า พม่าหาได้ยกลงไปตีถึงเมืองนครศรีธรรมราชไม่ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงมีรับสั่งให้ยืมคัมภีร์พระไตรปิฎกที่

เมืองนครศรีธรรมราชชนเข้ามายังกรุงธนบุรี แลต่อมาโปรด
ให้พระราชาคณะไปเที่ยวหาหนังสือซึ่งยังขาดต้นฉบับ
ถึงกรุงกัมพูชาแลเมืองอื่นๆ อีก...”²

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่ามีคัมภีร์โบราณ
พระไตรปิฎกบาลีอยู่ในกัมพูชาอย่างน้อยตั้งแต่ช่วงก่อนสมัยกรุง
ธนบุรีแล้ว เนื่องจากมีหลักฐานจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ระบุว่า
ในขณะนั้นพระเจ้าตากสินทรงทราบข้อมูลเรื่องคัมภีร์พระไตรปิฎกใน
กัมพูชาซึ่งเป็นเมืองประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคัมภีร์โบราณจากสาย
จารีตอื่น พบว่าเนื้อหาบางส่วนของคัมภีร์โบราณ K01 K02 K95
มีความใกล้เคียงกับคัมภีร์โบราณอักษรพม่ามากกว่าคัมภีร์โบราณอักษร
สิงหล และยังพบตัวอย่างร่องรอยความสับสนในการปริวรรตข้าม
สายอักษรจากสายอักษรธรรมหรือพม่าเป็นอักษรขอมในอนุমানสูตร
เช่น “สฺส” และ “ย” ซึ่งเป็นอักษรคล้ายของอักษรธรรมหรือพม่า แต่ไม่ใช่
ชุดอักษรคล้ายของอักษรขอม แต่กลับพบความสับสนระหว่าง “สฺส” และ
“ย” ดังกล่าว ในคัมภีร์โบราณ K01 K02 K95 หลายแห่ง จึงเป็นไปได้
ว่าอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์โบราณอักษรธรรมหรืออักษรพม่า

² พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ, *ตำนานหอพระสมุด หอ
พระมณเฑียรธรรม หอวชิรญาณ หอพุทธศาสนสังคหะ แลหอพระสมุดสำหรับ
พระนคร* (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2459), 4.

MN01	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
B01	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho manassam	pāpiccho	pāpakānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
B02	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
B03	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
B04	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
B05	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
Be	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
C01	ayam	me puggalo	appiccho	amanāpo	ahāmeva	kho panassa	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
C02	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahaceva	kho panassa	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
C03	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	āhameva	kho panassa	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
C04	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahameva	kho panassa	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
C05	aya	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahameva	kho panassa	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
Ce	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
Ee	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
K01	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panayam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
K02	ayam	me puggalo	appiyo	amapo	ahañceva	kho panaayam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
K03	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpakānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
K04	a<-me>yam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpakānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
K05	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpakānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
K95	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panaayam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
M01	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassa	pāpiccho	pāpakānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
Se	ayam	me puggalo	appiyo	amanāpo	ahañceva	kho panassam	pāpiccho	pāpikānaṃ	icchānaṃ	vasaṃ	gato
T01	^	^	^					^	^	^	^

อักษรธรรม / พม่า

“ssa” and “ya”

อักษรขอม

“ssa” and “ya”

ภาพที่ 13 ตัวอย่างความสับสนระหว่าง “สส” และ “ย”

ในคัมภีร์ใบลาน K01, K02 และ K95

ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

4.2.2 กลุ่ม B (สายกรุงรัตนโกสินทร์ - รัชกาลที่ 3)

คัมภีร์ใบลาน K03 K04 K05 เป็นคัมภีร์ใบลานที่จัดสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2367-2394) ดังนั้นจึงอาจเรียกได้ว่าสายกรุงรัตนโกสินทร์

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคัมภีร์โบราณจากสายจารีตอื่น พบว่าเนื้อหาบางส่วนของคัมภีร์โบราณ K03 K04 K05 มีความใกล้เคียงกับคัมภีร์โบราณอักษรสิงหลมากกว่าคัมภีร์โบราณอักษรพม่า และในเนื้อหาบางส่วนของคัมภีร์โบราณ K03 เช่น ช่วงท้ายของมหาทุกขัขันธสูตร ยังมีความใกล้เคียงกับพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐอย่างเด่นชัดอีกด้วย

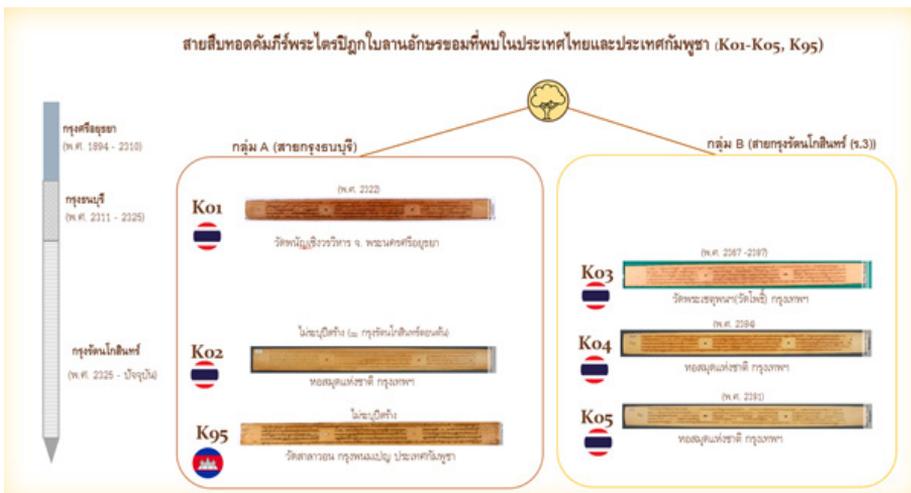
MN01	katṭṭhikaṃ	añhena	phāsukatṭhikaṃ	añhena	piṭṭhikaṃ	añhena	*
B01	kunṭṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhi	^	^
B02	kunṭṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhi	^	^
B03	katṭṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṃ	añhena	^
B04	katṭṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṃ	añhena	^
B05	katṭṭhikaṃ	añhena	supākatṭhikaṃ	añhena	piṭṭhikaṃ	añhena	^
Be	katṭṭhikaṃ	añhena	phāsukatṭhikaṃ	añhena	piṭṭhikaṃ	añhena	^
C01	katatṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṭṭhikaṃ	añhena	^
C02	katatṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṭṭhikaṃ	añhena	^
C03	katatṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṃ	añhena	^
C04	katatṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṇṭakam	añhena	^
C05	katatṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṇṭakam	añhena	^
Ce	katatṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṇṭakam	añhena	^
Ee	katatṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṇṭakam	añhena	^
K01	katatṭhikaṃ<-?>	añhena	^	^	paṭṭhikaṃ	añhena	^
K02	katṭṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṭṭhikaṃ	añhena	^
K03	katṭṭhikaṃ	añhena	piṭṭhikaṇṭakattṭhikaṃ	añhena	phāsukatṭhikaṃ	añhena	urattṭhikaṃ añhena ansattṭhikaṃ añhena bāhuttṭhikaṃ
K04	katṭṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṭṭhikaṃ	añhena	^
K05	katṭṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṭṭhikaṃ	añhena	^
K95	katṭṭhikaṃ	añhena	^	^	piṭṭhikaṭṭhikaṃ	añhena	^
M01	katṭṭhikaṃ	añhena	piṭṭhikaṇṭhakattṭhikaṃ	añhena	phāsukatṭhikaṃ	añhena	urattṭhikaṃ añhena ansattṭhikaṃ añhena bāhuttṭhikaṃ
Se	katṭṭhikaṃ	añhena	piṭṭhikaṇṭakattṭhikaṃ	añhena	phāsukatṭhikaṃ	añhena	urattṭhikaṃ añhena bāhuttṭhikaṃ añhena ansattṭhikaṃ
T01	^	^	^	^	^	^	^

MN01	khandhatṭhikaṃ	añhena	givaṭṭhikaṃ	añhena	hanukatṭhikaṃ	añhena	dantaṭṭhikaṃ	añhena	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīp	maññātha	
B01	kandhatṭhikaṃ	añhena	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kī	maññātha	
B02	kandhatṭhikaṃ	añhena	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kī	maññātha	
B03	khandhatṭhikaṃ	añhena	^	^	hanukatṭhikaṃ	añhena	dantaṭṭhikaṃ	añhena	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
B04	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
B05	khandhatṭhikaṃ	añhena	givaṭṭhikaṃ	añhena	hanukatṭhikaṃ	añhena	dantaṭṭhikaṃ	añhena	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
Be	khandhatṭhikaṃ	añhena	givaṭṭhikaṃ	añhena	hanukatṭhikaṃ	añhena	dantaṭṭhikaṃ	añhena	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
C01	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	mamñātha	
C02	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	mamñātha	
C03	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
C04	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	mamñātha	
C05	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
Ce	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
Ee	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
K01	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāḍṭhikaṃ	taṃ	kī	maññātha	
K02	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
K03	^	^	añhena	tivaṭṭhikaṃ	añhena	hanuttṭhikaṃ	añhena	dantaṭṭhikaṃ	añhena	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha
K04	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
K05	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāḍṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
K95	^	^	^	^	^	^	^	^	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha	
M01	^	^	añhena	tivaṭṭhikaṃ	añhena	pānuttṭhikaṃ	añhena	dantaṭṭhikaṃ	añhena	sisakāṭṭhikaṃ	taṃ	kīm	maññātha

ภาพที่ 14 ตัวอย่างเนื้อหาของคัมภีร์ใบลาน K03 ที่ใกล้เคียงกับ
พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ
ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

5. บทสรุป

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าคัมภีร์ใบลานที่พบในประเทศไทยและที่พบในประเทศกัมพูชาที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบรวมจำนวน 6 ฉบับ อาจสามารถแบ่งออกเป็น 2 สายสืบทอด คือ คัมภีร์ใบลาน K01 K02 K95 เป็นคัมภีร์ใบลานที่ได้รับการสืบทอดต่อมาในสายกรุงธนบุรี และคัมภีร์ใบลาน K03 K04 K05 เป็นคัมภีร์ใบลานที่ได้รับการสืบทอดต่อมาในสายกรุงรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 15 สรุปสายสืบทอดคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน
อักษรขอมของสองประเทศ
ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคัมภีร์ใบลานสายจาริตอื่น พบว่า ใบลานในสายกรุงธนบุรี (K01 K02 K95) มีส่วนที่คล้ายคลึงกับใบลานสายอักษรพม่า และพบตัวอย่างร่องรอยความสับสนในการปริวรรตข้ามสายอักษร จากสายอักษรธรรมหรือพม่าเป็นอักษรขอม ในขณะที่คัมภีร์ใบลานในสายกรุงรัตนโกสินทร์ มีความใกล้เคียงกับคัมภีร์ใบลานอักษรสิงหลและบางส่วนมีความใกล้เคียงกับพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐมากกว่าฉบับพิมพ์อื่นๆ

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานจากประเทศไทยและประเทศกัมพูชาฉบับที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบจะสามารถแบ่งสายการสืบทอดได้ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ และปรากฏข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ใช่ความแตกต่างที่มีนัยสำคัญ โดยเป็นไปได้ว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานของทั้งสองประเทศน่าจะมีอิทธิพลต่อกันมาอย่างยาวนานและมาจากสายสืบทอดสายเดียวกันหรือสายที่ใกล้เคียงกัน

ด้วยเหตุนี้ จากประเด็นข้อสงสัยที่ว่า “ในการสร้างฐานข้อมูลคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานที่เป็นอักษรขอมนั้น จำเป็นต้องใช้คัมภีร์ใบลานของทั้งประเทศไทยและประเทศกัมพูชาหรือไม่” จากข้อมูลที่ได้ทำการศึกษาวิจัยทั้งในส่วนของเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการศึกษาเปรียบเทียบจากเนื้อหาที่ปรากฏ และสถานการณ์ของคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานในปัจจุบัน จึงอาจสรุปได้ว่าการใช้คัมภีร์ใบลานอักษรขอมจากประเทศไทยเป็นหลักเพียงอย่างเดียวก็มีความหนักแน่นเพียงพอที่จะเป็นตัวแทนของคัมภีร์ใบลานสายอักษรขอมในการสร้างฐานข้อมูลคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลาน

บรรณานุกรม

• ภาษาไทย

1. คัมภีร์

มหามกุฏราชวิทยาลัย. *สุตตปิฎก มหุณนิภายสุส มูลปณณาสกั*.
สยามรัฐ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

2. หนังสือ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ. *ตำนานหอพระสมุด
หอพระมณเฑียรธรรม หอวชิรญาณ หอพุทธศาสนสังคหะ
แลหอพระสมุดสำหรับพระนคร*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร,
2459.

พระยาปริยัติธาดา (แพ ตาลลักษณณ). *สังคีตยวงส์*. กรุงเทพมหานคร:
กรมศิลปากร, 2521

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. *ประชุมพงศาวดาร
ฉบับกาญจนานภิเษก เล่ม 12*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร,
2549

3. วารสาร

สุชาดา ศรีเศรษฐวรกุล. “การสืบทอดพระไตรปิฎกโบราณอักษรขอมใน
ประเทศไทยและกัมพูชา.” *วารสารธรรมธารา* ปีที่ 5, ฉบับที่ 1
(ฉบับรวมที่ 8) (มกราคม-มิถุนายน 2562): 74-113.

• ภาษาต่างประเทศ

1. คัมภีร์

Buddha Sasana Council. *Suttantapitake Majjhimanikāye Mūlapañ-
ṇāsapāḷi* Vol. 9. Chaṭṭhasaṅgīti Piṭakaṃ, Yangon, 1956.

Majjhimanikaya Editorial Board. *The Suttantapitaka Majjhima-
nikāya with The Sinhala Translation Vol.10*. Buddha Jayanti
Tripitaka Series, 1964.

Pali Text Society. *The Majjhima-nikāya Vol.1*. Edited by . Trenckner.
London: The Pali Text Society, 1979.

2. วารสาร

SRISSETTHAWORAKUL, Suchada. "A Problem on the Origin of the
Pāli Canon of Khom Script Manuscripts Found in Thailand
and Cambodia." *Journal of Indian and Buddhist studies*
(*Indogaku bukkyōgaku kenkyū*), 66(3), (2018): 64-70.